

არასახელშეკრულებო ვალდებულებები

თეა ჭულელი

*საქართველოს საერთო სასამართლოების
მოსამართლეთა სადისციპლინო კოლეგიის წევრი*

საკვანძო სიტყვები: დელიქტი, კანონისმიერი ვალდებულებები, ქვაზი-ხელშეკრულება

I. შესავალი

თანამედროვე კონტინენტური ევროპის სამოქალაქო კოდიფიკაციები, რომელთა საძირკველს რომის სამოქალაქო სამართალი წარმოადგენს, ვალდებულების წარმოშობის საფუძვლად აღიარებენ, როგორც სახელშეკრულებო ასევე არასახელშეკრულებო საფუძვლებს. კერძოდ, სამართლებრივი ურთიერთობის მონაწილე სუბიექტები, საკუთარი ნებიდან თუ ქმედებიდან გამომდინარე, სხვადასხვა ვალდებულებით სამართლებრივი ურთიერთობებით არიან დაკავშირებული.

ხელშეკრულება, როგორც პირთა შორის ვალდებულებითი ურთიერთობის აღმოცენების უმთავრესი წყარო, იმდენად ფართოდ არის გავრცელებული, რომ თანამედროვე ადამიანის ცხოვრება წარმოუდგენელია, ყოველდღიური სახელშეკრულებო ურთიერთობების გარეშე. აღიარებული ფაქტია, რომ ვალდებულების არსებობის ძირითადი ფორმა არის ხელშეკრულება, თუმცა ვალდებულების ცნებაში იმთავითვე მოიაზრებენ არასახელშეკრულებო ურთიერთობებსაც, მით უმეტეს რომ საქართველოს სამოქალაქო კოდექსში ვალდებულება განმარტებულია, როგორც მოთხოვნის უფლება და არა როგორც მოვალეობის შესრულება.

ვალდებულების წარმოშობისათვის აუცილებელია არსებობდეს ხელშეკრულება ან სხვა შესაბამისი პირობა, რომელიც შესაძლოა გახდეს ვალდებულებითი ურთიერთობის აღმოცენების საფუძველი. ასეთი შეიძლება იყოს, როგორც

სამოქალაქო სამართლებრივ ზიანი – დელიქტი, ასევე კანონით დადგენილი სხვა შემთხვევები.

ჩვენი ინტერესის საგანს სწორედ არასახელშეკრულებო ვალდებულებათა სამართლებრივი ბუნებისა და მათ შესახებ არსებული სასამართლო პრაქტიკის მიმოხილვა წარმოადგენს, რადგან სწორედ ვალდებულების წარმოშობის საფუძვლის დადგენაა მნიშვნელობანი შემდგომში მხარეთა მიერ ზიანის ანაზღაურების საკითხის გადაწყვეტისას, სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ ხელშეკრულების გარეშე წარმოქმნილ ვალდებულებით ურთიერთობებში, პირთა სამართლიანი ინტერესების დასაცავად, აუცილებელია გაირკვეს თუ როგორ აღმოჩნდნენ ეს პირები წინასწარი შეთანხმების გარეშე ამ ურთიერთობის მონაწილენი.

წინამდებარე ნაშრომი უმეტესად ქართული და ფრანგული სამოქალაქო კანონმდებლობების შედარებითი ანალიზისა და ქართული სასამართლო პრაქტიკის¹ კვლევის შედეგია. წარმოდგენილი კვლევა მიზნად ისახავს, არასახელშეკრულებო ვალდებულებათა შესახებ საფრანგეთის სამოქალაქო კოდექსში არსებული ნორმების განხილვის საფუძველზე იმ თავისებურებათა და მსგავსებათა წარმოჩენას, რაც მოქმედი ქართული სამოქალაქო კანონმდებლობასთან მიმართებაში არსებობს, მით უმეტეს რომ არასახელშეკრულებო ვალდებულებათა შესახებ ქართული იურიდიული ლიტერატურა საკმაოდ მწირია. ამასთან, თუ გავითვალისწინებთ პირთა წინასწარი შეთანხმების გარეშე წარმოქმნილი ვალდებულებების მნიშვნელობასა და რაოდენობას, ნაშრომი უდავოდ კარგ სამსახურს გაუწევს, როგორც პრაქტიკოს იურისტებს, ასევე ვალდებულებითი სამართლის შესწავლა-გამოკვლევით დაინტერესებულ პირებს.

1 იხილეთ <http://prg.supremecourt.ge/CaseCivilResult.aspx> საქმე №ას-657-623-2015; საქმე №ას-644-610-2015; №ას-854-818-2014; №ას-734-702-2014; №ას-668-635-2013; საქმე №ას-78-72-2015; №ას-260-244-2014; საქმე №ას-860-818-2013; ას-53-387-09; ას-312-294-2010; ას-579-545-2010 და სხვ.

II. სახელშეკრულებო და არასახელშეკრულებო ვალდებულებათა ურთიერთმიმართება

კერძო სამართლებრივი ურთიერთობის მონაწილე სუბიექტები, საკუთარი ნებიდან თუ ქმედებიდან გამომდინარე, სხვადასხვა ვალდებულებით-სამართლებრივი ურთიერთობებით არიან დაკავშირებული.

ხელშეკრულება, როგორც პირთა შორის ვალდებულებითი ურთიერთობის აღმოცენების უმთავრესი წყარო, იმდენად ფართოდ არის გავრცელებული, რომ თანამედროვე ადამიანის ცხოვრება წარმოუდგენელია, ყოველდღიური სახელშეკრულებო ურთიერთობების გარეშე². აღიარებული ფაქტია, რომ ვალდებულების არსებობის ძირითადი ფორმა არის ხელშეკრულება³, თუმცა ვალდებულების ცნებაში იმთავითვე მოიაზრებენ არასახელშეკრულებო ურთიერთობებსაც, მით უმეტეს რომ საქართველოს სამოქალაქო კოდექსში ვალდებულება განმარტებულია⁴, როგორც მოთხოვნის უფლება და არა როგორც მოვალეობის შესრულება⁵.

2 „საზოგადოებრივ ურთიერთობებზე დიდი გავლენით გამოირჩევა სახელშეკრულებო სამართალი, რომელიც კერძო სამართლებრივი ბრუნვის, ეკონომიკური ცხოვრების განვითარების, პირადი ინიციატივის გაფართოების წინაპირობაა. თუ ერთი წუთით წარმოვიდგინოთ, თუ რამდენ და როგორ ხელშეკრულებებს დებენ ადამიანები ყოველდღიურად, ადვილი მისახვედრია, რა როლს ასრულებს სამოქალაქო კოდექსით განმტკიცებული ხელშეკრულების თავისუფლების პრინციპი ჩვენს ქვეყანაში. თავისუფალი ქონებრივი ბრუნვა, საკუთრების გასხვისების თავისუფლება, ვალდებულების აღება და მათი უზრუნველყოფა – ყველაფერი ეს მიმდინარეობს სახელშეკრულებო სამართლის ფარგლებში“, ჭანტურია ლ. „დამოუკიდებელი საქართველოს პირველი სამოქალაქო კოდექსი 10 წლისა“, ურნალი „მართლმსაჯულება და კანონი“, 2/3, 2007, გვ.19-30.

3 ზოიძე ბ. – 2005. ევროპული კერძო სამართლის რეცეფცია საქართველოში, გვ. 277

4 საქართველოს სამოქალაქო კოდექსი, 316 მუხლი – ვალდებულების ძალით კრედიტორი უფლებამოსილია მოსთხოვოს მოვალეს რაიმე მოქმედების შესრულება. შესრულება შეიძლება გამოიხატოს მოქმედებისაგან თავის შეკავებაშიც.

5 ამ საკითხთან დაკავშირებით უფრო ვრცლად იხილეთ – ზოიძე ბ. ევროპული კერძო სამართლის რეცეფცია

ვალდებულების წარმოშობისათვის აუცილებელია არსებობდეს ხელშეკრულება ან სხვა შესაბამისი პირობა, რომელიც შესაძლოა გახდეს ვალდებულებითი ურთიერთობის აღმოცენების საფუძველი. ასეთი შეიძლება იყოს, როგორც სამოქალაქო სამართლებრივი ზიანი – დელიქტი, ასევე კანონით დადგენილი სხვა შემთხვევები.

ვალდებულების წარმოშობის საფუძვლები დადგენილია საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 317-ე მუხლით, სადაც ვკითხულობთ – „ვალდებულების წარმოშობისათვის აუცილებელია მონაწილეთა შორის ხელშეკრულება, გარდა იმ შემთხვევებისა, როცა ვალდებულება წარმოიშობა ზიანის მიყენების (დელიქტის), უსაფუძვლო გამდიდრების ან კანონით გათვალისწინებული სხვა საფუძვლებიდან“⁶. ხელშეკრულება, როგორც პირთა ნების გაერთიანების ანუ ნებათა თანხვედრის საფუძველზე წარმოქმნილი სამართლებრივი კავშირი აწესრიგებს მონაწილე მხარეების, კონტრაჰენტების, ურთიერთობას კონკრეტული შეთანხმების ფარგლებში, იმ სხვა კანონისმიერი თუ დელიქტური ვალდებულებებისგან განსხვავებით, რომელთა მონაწილე სუბიექტებს უმეტესად წარმოდგენაც არ აქვთ რომ თავიანთი ქმედებით ან/და უმოქმედობით ხდებიან ვალდებულებით-სამართლებრივი ურთიერთობის მონაწილეები, ამიტომაც ვალდებულებით სამართალში არსებული საკანონმდებლო თუ პრაქტიკული საკითხების განხილვისას ვხვდებით ტერმინს – ვალდებულება, რომელიც ხელშეკრულებას გულისხმობს, მაშინ როცა ამ ტერმინებთან მიმართებაში ან მათგან გამომდინარე ურთიერთობა ანალოგიურად ვრცელდება

6 საქართველოში, გვ. 276
იხ. თოდუა მ., ვილემსი ჰ. ვალდებულებითი სამართალი, 2006 წ. „სახელმწიფოებრივი და არასახელმწიფოებრივი ვალდებულებებს შორის მთავარი განსხვავება, რა თქმა უნდა, არის ის, რომ სახელმწიფოებრივი ვალდებულება წარმოიშობა ნებაყოფლობით, ხოლო არასახელმწიფოებრივი ვალდებულება ეკისრება კანონით, მოვალის ნების სანაწილმდეგოდ.“

არასახელმწიფოებრივი ვალდებულებების⁷.

ვალდებულების წარმოშობის ამ ორი საფუძვლის განსხვავების „შედეგი არის ის, რომ სახელმწიფოებრივი ვალდებულებებისას მხარეები თვითონ ირჩევენ, თუ როგორი შინაარსის უნდა იყოს მათი უფლებები და ვალდებულებები. ეს ნიშნავს, რომ უთანხმოების შემთხვევაში, მოსამართლემ უნდა განმარტოს მხარეთა განზრახვა და გადაწყვიტოს, რაზე შეთანხმებას იზრახავდნენ მხარეები. მოსამართლის საქმე არ არის ის, თუ რა მიაჩნია პირადად მას სამართლიანად და გონივრულად. არასახელმწიფოებრივი ვალდებულების შემთხვევაში კი, მეორე მხრივ, ვალდებულების შინაარსი გამომდინარეობს სამოქალაქო კოდექსიდან. უთანხმოების შემთხვევაში მოსამართლემ უნდა გადაწყვიტოს, ასე ვთქვათ, რა განზრახვა ჰქონდა კანონმდებელს ან რას ნიშნავს კანონის სიტყვები.“⁸

1. არასახელმწიფოებრივი ვალდებულებათა შესახებ ზოგადად

ხელშეკრულების გარეშე წარმოქმნილ ვალდებულებათა ისტორია ბევრად უფრო შორეული წარსულიდან იღებს სათავეს ვი-

7 რედ ჯუღელი გ., სახელმწიფოებრივი სამართალი, თბილისი, 2014 წ. – „ქართული სამოქალაქო კოდექსი განსაკუთრებულ გულისხმიერებას ვალდებულების ცნებასთან კავშირში მოიხსენიებს. უნდა ვიგულისხმოთ, რომ ეს აბსტრაქტული დებულება, ვალდებულების, როგორც სამართლებრივი კონსტრუქციის შინაარსის განსამზღვრელად მოაზრება და ვრცელდება ამ უკანასკნელის (ვალდებულების) წარმოშობის ყველა საფუძველზე. არ აქვს მნიშვნელობა, ვალდებულება სახელმწიფოებრივი თუ არასახელმწიფოებრივი (კანონისმიერი). მხარეთა განსაკუთრებული გულისხმიერება ნებისმიერ შემთხვევაში მისი თანხმობები მოვლენა უნდა იყოს იმ შინაარსითა და ფარგლებით, რაც თვით ვალდებულების არსიდან შეიძლება გამომდინარეობდეს. განსაკუთრებული გულისხმიერების ვალდებულება არ უნდა იქნას გაგებული, როგორც განყენებული და სხვა, გაცლიებით კონკრეტული ნორმებისაგან მოწყვეტილი კატეგორია. განსაკუთრებული გულისხმიერების ვალდებულება ძალაშია, როგორც თვით ვალდებულების წარმოშობის მომენტიდან, ასევე მანამდეც და მას შემდეგაც.“
8 თოდუა მ., ვილემსი ჰ., 2006 წ. ვალდებულებითი სამართალი.

დრე რომის სამართლის წყაროებიდან ჩანს.⁹ გაიუსის მიერ ვალდებულების წარმოშობის საფუძვლად ხელშეკრულებასთან ერთად დასახელებულია დელიქტი.¹⁰

ფრანგული სამოქალაქო კოდექსის შექმნისას მხედველობაში იქნა მიღებული პოტიეს¹¹ მიერ შეთავაზებული წყაროთა ოთხ ნაწილად დაყოფის სქემა:

1. ხელშეკრულებები;
2. დელიქტები და ქვაზი-დელიქტები;
3. თითქოს ხელშეკრულება (ქვაზი კონტრაქტები);
4. კანონი.

საფრანგეთის სამოქალაქო კოდექსში, საქართველოს სამოქალაქო კოდექსისგან განსხვავებით მოცემულია ხელშეკრულების ცნება, რომელიც ვალდებულების ცნებას ანაცვლებს. ხელშეკრულება – როგორც ვალდებულების წარმოშობის საფუძველი განმარტებულია 1134-ე მუხლში და მას ფრანგულ სამოქალაქო კოდექსში შეიძლება ითქვას საპატიო ადგილიც უჭირავს, ის არის ერთადერთი საფუძველი ვალდებულების წარმოშობისა, რომელიც ნებათა თანხმობის შედეგია.

ვალდებულების წარმოშობის არანებელობითი, არასახელშეკრულებო საფუძველები მოცემულია საფრანგეთის სამოქალაქო კოდექსის ცალკე ნაწილში¹², სადაც თითქოს

9 Revue historique de droit N29, 1951, „Le droit de la vente et la notion de contrat en Grèce“ – არისტოტელეს „ეთიკაში“ გამოყენებულია ტერმინი – სინალაგმა, რომლის შინაარსი ფრანგი მეცნიერების მოსაზრებით მოიცავს, როგორც შეთანხმების (ხელშეკრულების) საფუძველზე წარმოქმნილ ვალდებულებებს ასევე დელიქტიდან (ხელშეკრულების გარეშე) წარმოშობილ ვალდებულებებს მოიცავს.

10 H.et.L. Mazeaud, J.Mazeaud, F. Chabas. 1998. «Lecons de droit civil, Obligation» Tome II (1). Montchretien, გვ. 95

11 Robert-Joseph Pothie – ფრანგი იურისტი, 1699-1722, საფრანგეთის სამოქალაქო კოდექსის სარედაქციო კოლეგიის წევრი.

12 საფრანგეთის სამოქალაქო კოდექსი მუხლი 1370 – „ზოგიერთი ვალდებულება წარმოიშობა ისე, რომ არავითარი შეთანხმება არ არსებობს იმ მხარეთა შორის რომელთაგან ერთი თავს ივალდებულებს, ხოლო მეორის მიმართ წარმოიშობა ეს ვალდებულება. ზოგიერთი ვალდებულება შედეგია მხოლოდ კანონის ძალისა: ზოგიც იმ პირის მოქმედებების შედეგია, რომელიც ვალდებული აღმოჩნდება. პირველნი ნების გარეშე წარმოქმნილი ვალდებულებანია, როგორცაა მეზობელ მესაკუთრებს

ხელშეკრულებების, დელიქტების და ქვაზი დელიქტების მომწესრიგებელი ნორმები ერთი სახელწოდების – ხელშეკრულების გარეშე წარმოქმნილი ვალდებულებების სათაურის ქვეშაა გაერთიანებული.

არასახელშეკრულებო ვალდებულებებში ერთ-ერთი მხარე (დებიტორი) იტვირთება ვალდებულებით მისი ნების გარეშე.

ფრანგული სამოქალაქო კოდექსის რედაქტორებმა თითქოს ხელშეკრულება (quasi contrat) წარმოადგინეს, როგორც ვალდებულებათა ავტონომიური წყარო. ჭერ კიდეც რომის სამართალში იყო ქვაზი-ხელშეკრულება ვალდებულების წყაროდ აღიარებული, ნამდვილად დავინახავთ აუცილებლობას თითქოს ხელშეკრულების ცალკე ვალდებულების წყაროდ, განხილვისა. რომაული სამართლის მიხედვით თითქოს ხელშეკრულებად ითვლებოდა სათანადო დავალებისა და მინდობილობის გარეშე სხვისი საქმის წარმოება – negotiorum gestio და ვალის გარეშე გადახდა – Solitio indebit.

პროფ. გიორგი ნადარეიშვილის წერს – „თითქოს ხელშეკრულების შემთხვევაში მხარეთა შორის ქონებრივი კავშირურთიერთობა იქმნებოდა, მაგრამ მისი საფუძველი არ იყო ხელშეკრულება. ხსენებული ვალდებულებითი ურთიერთობა არც სამართლებრივი ნორმის დარღვევიდან, მხარის უფლების დარღვევიდან, მხარის უფლების დარღვევიდან იყო წარმოშობილი“.¹³

საფრანგეთის სამოქალაქო კოდექსში მოცემულია ორი თითქოს ხელშეკრულება: ვალის გარეშე გადახდა (1376-1381) და სხვის საქმეთა მართვა (1372; 1375), ვალდებულება შეიძლება წარმოიშვას, როცა პირი ასრულებს სხვის საქმეებს დავალების გარეშე. ამ შემთხვევას საქართველოს სამოქალაქო

შორის, მეურვეებს შორის, ან სხვა ადმინისტრატორთა ვალდებულებანი რომლებზეც არ შეიძლება უარის თქმა.

ვალდებულებანი, რომელნიც წარმოქმნიენ იმ პირის ქმედებით, რომელიც აღმოჩნდება ვალდებული გამომდინარეობენ ან ქვაზი ხელშეკრულებებიდან, ან სხვა დელიქტებიდან ან ქვაზი-დელიქტებიდან.

13 ნადარეიშვილი გ., რომის სამოქალაქო სამართალი, გვ. 122.

კოდექსი კანონისმიერ ვალდებულებად განიხილავს ისევე, როგორც უსაფუძვლო გამდიდრებას და საზიარო უფლებათა დარღვევას.

თუმცა თითქოს ხელშეკრულებების რიცხვს მიაკუთვნებენ ასევე უსაფუძვლო გამდიდრების კერძო შემთხვევებსაც (სხვის მიწაზე სამუშაოს შესრულება მ.555). ფრანგი მეცნიერების ნაწილის მოსაზრებით¹⁴, საფრანგეთის სამოქალაქო კოდექსში თითქოს ხელშეკრულება საკმაოდ ბუნდოვნადაა განმარტებული.¹⁵ როგორც ჩანს, ფრანგული სამოქალაქო კოდექსის რედაქტორებისათვის თითქოს ხელშეკრულება, ხელშეკრულებისგან განსხვავებით, არ არის ნებათა თანხმობის შედეგი, თუმცა ის არც ზიანის მიყენების შედეგად წარმოიშობა, რადგან მოქმედება, რომლის შედეგადაც წარმოიშობა თითქოს ხელშეკრულება, არ არის აკრძალული.

მართალია, საქართველოს სამოქალაქო კოდექსი, გერმანულის მსგავსად ვალდებულების წარმოშობის ისეთ საფუძვლებს აღიარებს, როგორც არის იურიდიული გარიგება, დელიქტი და კანონისმიერი ვალდებულებები, და არ იყენებს ისეთ ცნებებს როგორც არის თითქოს ხელშეკრულება ან თითქოს დელიქტი, მაგრამ ფრანგული სამოქალაქო კოდექსის მიხედვით ამ ჭკუფში განხილულ ვალდებულებით სამართლებრივ ურთიერთობებს – უსაფუძვლო გამდიდრებას, დავალების გარეშე სხვის საქმეთა მართვასა და საზიარო უფლებებს, ქართული სამოქალაქო კოდექსი კანონისმიერ ვალდებულებათა ნაწილში აწესრიგებს.

საინტერესოა, თუ როგორი იყო უახლესი წარსულის საკანონმდებლო მიდგომა ამ საკითხებისადმი. „საბჭოური სამოქალაქო კანონმდებლობა აღიარებდა დავალების გარეშე სხვისი საქმეების შესრულების მხო-

ლოდ კერძო შემთხვევებს – ნაპოვარის შენახვის ხარჯების ანაზღაურების და სოციალისტური ქონების გადარჩენისას მიყენებული ზიანის ანაზღაურების ვალდებულებებს. სხვისი საქმეების შესრულების სინტიტუტის ზოგადი ნორმები შევიდა სამოქალაქო კანონმდებლობის საფუძვლებში „, რომლებიც 1990 წელს იქნა მიღებული და საქართველოში პრაქტიკულად არც ამოქმედებულა“¹⁶.

საერთო სამართალში კი ტრადიციულად თითქოს ხელშეკრულებების საფუძველზე, შედგენილ სარჩელებს თანამედროვენი რესტიტუციული ხასიათის სარჩელებს უწოდებენ.¹⁷ მაგალითად, ვალის გარეშე გადახდილი თანხების შესახებ სარჩელები. მათი განხილვა ხდება უსაფუძვლოდ მიღებული მოგების უკან დაბრუნების პრინციპით, სწორედ ამიტომ უწოდეს მათ რესტიტუციული ხასიათის სარჩელები.

XX საუკუნის დასაწყისში ფრანგი მეცნიერები ე.წ. „თითქოს ხელშეკრულებაში“ (Quasi contrat) ნების გამოვლენისა და შეთანხმების საკითხზე აქტიურად მსჯელობდნენ, შესაბამისად, სახელშეკრულებო და არასახელშეკრულებო ვალდებულებებსაც, სწორედ ამ ორი ნიშნით განასხვავებდნენ. არასახელშეკრულებო ვალდებულებები (obligations extra-contractuelles) წარმოიშობა, შემდგომში ურთიერთვალდებულ, მხარეთა შორის, ყოველგვარი შეთანხმების არსებობის გარეშე.¹⁸

ფრანგულ დოქტრინას კანონმდებელმა მისცა საშუალება გაეფართოვებინა „თითქოს ხელშეკრულების“ წრე, რადგან მისი მკაცრად განსაზღვრა ფაქტობრივად შეუძლებელია. მიუხედავად ამისა, დროთა განმავლობაში აუცილებელი გახდა ისეთ ურთიერთობათა მოწესრიგება, რომლებიც არ წარმოადგენდენ დელიქტს და ამასთანავე, არც ხელშეკრულება იყო მათი წარმოშობის საფუძველი.

14 Marty G., Raynaud P., Droit civil “Les obligations” 2^e ed., T.1, გვ. 18.

15 საფრანგეთის სამოქალაქო კოდექსი მუხლი 1371 „თითქოს ხელშეკრულება არის ადამიანის მიერ თავის ნებით განხორციელებული მოქმედება, რომელთაგან გამომდინარეობს რაიმე ვალდებულება მესამე პირის წინაშე ან ურთიერთვალდებულება ორივე მხარისა“.

16 საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი IV, ტომი II, გვ. 341 (თ. ნინიძე).

17 Ансон В., «Договорное право» Москва, 1984, გვ. 405.

18 Vizioz H., “La notion de quasi-contrat”, Bordeaux 1912, გვ. 220.

1.1.1 თითქოს ხელშეკრულების განმარტება

ფრანგი მეცნიერების ერთი ნაწილი¹⁹ თითქოს – ხელშეკრულების განმარტებისას აუცილებლად მიიჩნევს ორი ფაქტორის გათვალისწინებას:

1. თითქოს ხელშეკრულებები წარმოადგენენ ნებელობით აქტებს;
2. თითქოს ხელშეკრულებები კანონით დაშვებული ქმედებებია.

ამასთან, ეს ორი თავისებურება ახასიათებს ისეთ არასახელშეკრულებო ვალდებულებებს, რომელთა წარმოშობის საფუძველსაც წარმოადგენს კანონი და არა სამოქალაქო სამართლებრივი ზიანი ანუ დელიქტი.

ნება – „თითქოს“ (ქვაზი) ხელშეკრულებაში

რეალურად აქ ნება არსებობს, მაგრამ არა იგივე გაგებითა და ფორმით, როგორც ის არსებობს ხელშეკრულებაში. მაგალითად, სხვის საქმეთა დავალების გარეშე მმართველი თავისი ნებით ახორციელებს ამ საქმიანობას, ისევე როგორც პირი რომელიც იხდის ვალს მართალია შეცდომით, მაგრამ თავისი ნებით აკეთებს ამას. ასევე ნებაყოფლობითია საზიარო უფლებების თანამფლობელი პირის მოქმედება გახდეს ასეთი უფლების მონაწილე.²⁰

კანონი – „თითქოს“ (ქვაზი) ხელშეკრულებაში

კანონის როლი თითქოს ხელშეკრულებებში უფრო მნიშვნელოვნად მიაჩნია მეცნიერთა ნაწილს ვიდრე ნებისა. ვალდებულებები სინამდვილეში ქმედების განმახორციელებელ პირთა ნებით კი არ წარმოიშობიან, არამედ კანონი ქმნის მათ.²¹ ისინი აღიარებენ, რომ ერთ-ერთი მხარის ნება არსებობს, მაგრამ ეს მათი

აზრით მხოლოდ მატერიალური მხარეა და თუ კანონი არ აღიარებს ქმედებას – ვალდებულების წარმოშობის საფუძველად, იგი ვერ გახდება ვალდებულების წყარო.

მეცნიერთა ნაწილი კანონის როლს ვალდებულებაში იმდენად მნიშვნელოვნად მიიჩნევს, რომ კანონს ვალდებულების ერთადერთ წყაროდაც კი აღიარებს. „შეიძლება ითქვას, რომ ის (კანონი) არის ვალდებულებათა ერთადერთი წყარო, რამეთუ არცერთი იურიდიული ურთიერთობა არ იქნებოდა ვალდებულებითი თუ ის არ არის აღიარებული და დაცული კანონის მიერ“²².

ვალდებულება წარმოიშობა ნებელობითი აქტიდან, ის გამოხატულია დამდგარ შედეგში ეს უკანასკნელი კი არის მოტივი სხვისი უფლების წარმოშობისა, კანონის საფუძველზე.

თითქოს ხელშეკრულებისადმი ინტერესი საკმაოდ დიდია ფრანგი მეცნიერების მხრიდან. ნაპოლეონის კოდექსში მოცემული ცნება ზოგიერთმა მეცნიერმა საერთოდ უარყო, მათი აზრით ეს იურიდიული კატეგორია არ არსებობს.²³ ავტორთა ერთი ნაწილი კი ცდილობს ფრანგულ სამოქალაქო კოდექსში მოცემულ ორ თითქოს ხელშეკრულებას შეუნარჩუნოს ავტონომია და მათ დაუმატოს მესამე ასევე დამოუკიდებელი თითქოს ხელშეკრულება – უსაფუძვლო გამდიდრება. საბჭოთა იურიდიულ მეცნიერებაში უსაფუძვლო გამდიდრებად იყო მიჩნეული ისეთი „ვალდებულება, რომელიც უშუალოდ მიმართულია სოციალისტური და კერძო საკუთრების დაცვაზე“²⁴.

ზოგჯერ უკანონო გამდიდრებასაც უწოდებს უსაფუძვლო გამდიდრებას, იმ მოტივით რომ ერთი პირი მეორის ხარჯზე მდიდრდება, სათანადო იურიდიული საფუძვლის გარეშე²⁵.

თანამედროვე ცივილისტიკაში უსაფუძ-

19 Vizios H., იქვე.

20 საქართველოს სამოქალაქო კოდექსი მუხლი 953-968.

21 Baudry-Lacantinerie et Barde "Traite theorique et pratique de droit civil", Des obligations, 3^e adition, tom IV, გვ. 2788.

22 Demolombe, T. XXXI, გვ. 10.

23 Mazeaud H., L., Mazeaud J., Chabas F., Lecons de droit civil, T II, Obligation, 9^e ed. Montchrestien, 1998, გვ. 790.

24 Агарков М.М., Гражданское право, том. II, гв. 296.

25 Шершеневич Г.Ф., «Учебник русского гражданского права» Том 2, Москва 2005, гв.227.

ვლო გამდიდრებიდან გამომდინარე ვალდებულებებს კონდუქციურს უწოდებენ, რადგან ამ შემთხვევაში „კრედიტორის მოთხოვნის უფლება არ არის დაფუძნებული მოვალის მიერ რომელიმე ხელშეკრულების დარღვევაზე. იგი შედარებით აბსტრაქტული ხასიათისაა „და ძალიან ჰგავს რომის სამართალში მოქმედ აბსტრაქტულ სარჩელებს – actio coditione.

1.1.2 თითქოს (ქვაზი) დელიქტის განმარტება

საფრანგეთის სამოქალაქო კოდექსის მიხედვით თითქოს (ქვაზი) ხელშეკრულება გვაქვს სახეზე:

- ა). თუ ვალდებულება, რომლითაც იტვირთება პირი, გამომდინარეობს სხვა პირის განზრახი შეცდომის – დელიქტისგან;
- ბ). თუ შეცდომა არ არის განზრახი, მაგრამ ქმედება ჩადენილია გაუფრთხილებლობით ან დაუდევრობით.

ორთავ შემთხვევაში ერთი პირის ქმედების გამო ზიანი მიადგა სხვა მეორე პირს და ამ ქმედებათა ჩამდენი პირის მიმართ წარმოიშობა ზიანის ანაზღაურების ვალდებულება.

შერშენევიჩი²⁶ აკრიტიკებს ფრანგი მეცნიერის, პლანიოლის მიერ ვალდებულების წარმოშობის საფუძვლებად მხოლოდ ხელშეკრულებისა და კანონის აღიარებას. ის თვლის რომ ეს არამეცნიერული კლასიფიკაციაა, მიუხედავად იმისა რომ საფუძვლად უდევს საფრანგეთის სამოქალაქო კოდექსს, თუმცა ის ეთანხმება ბარონს, რომელიც გამოთქმებს – „თითქოს“ ხელშეკრულება და „თითქოს“ დელიქტი, არასრულყოფილად მიიჩნევა იმის გამოსახატავად, თუ რა არის ამ შემთხვევაში საფუძველი ვალდებულებისა. ეს ტერმინები მხოლოდ იმას მიაჩნებენ რომ თითქოს-ხელშეკრულებით მოვალე, ისევე განიხილება ვალდებულ პირად როგორც,

ხელშეკრულებით მოვალე²⁷.

ალბათ, უმჯობესი იქნება ფრანგული თითქოს ხელშეკრულებები და ქართული კანონისმიერი ვალდებულებები გავაერთიანოთ ერთი სახელწოდების ქვეშ – არასახელშეკრულებო ვალდებულებები.

არასახელშეკრულებო ვალდებულებათა სახელწოდების ქვეშ გაერთიანებულ შემთხსენებულ ვალდებულებათა გარდა, ფრანგულ სამართალში, კანონისმიერს უწოდებენ საალიმენტო ვალდებულებებსაც. თუმცა არსებობს სხვა მოსაზრებაც – საალიმენტო ვალდებულებები უშუალოდ კანონიდან კი არ გამომდინარეობს, არამედ განსაზღვრული ფაქტების არსებობისას წარმოიშობა, ასეთ ფაქტებად კი მიიჩნევენ მაგალითად, ნათესაობას ან ზოგიერთ შემთხვევაში მატერიალურ საჭიროებას²⁸.

რაც შეეხება ქართველი იურისტების პოზიციას, საალიმენტო ვალდებულებებს უპირატესად კანონის საფუძველზე წარმოქმნილ მოვალეობად განიხილავენ, რადგან „იგი ზუსტად არის დადგენილი კანონის მიერ გარკვეულ პირთა მიმართ და არ შეიძლება მისი სხვა პირებისათვის დაკისრება“.²⁹

მიუხედავად საალიმენტო ვალდებულებების კანონისმიერი ფესვების, დადასტურებულად, არსებობისა, ალბათ, უმჯობესი იქნება თუ მათ არ განვიხილავთ არასახელშეკრულებო ვალდებულებათა რანგში³⁰.

26 Шершеневич Г.Ф., «Учебник русского гражданского права» Том 2, Москва 2005, გვ.16.

27 Шершеневич Г.Ф., დასახ. ნაშრომი, გვ.15.
 28 Агарков, «Гражданское право» том. II, გვ. 297.
 29 ჩიკვაშვილი შ., „საოჯახო სამართალი“ თბილისი, 2000წ, გვ.307.
 30 ფრანგული სამოქალაქო კოდექსი საოჯახო ურთიერთობებს ქართულისაგან განსხვავებით განიხილავს არა ერთ რომელიმე ნაწილში კოდექსისა, არამედ ქორწინებისა და განქორწინების ძირითად დებულებებს იძლევა პირველ ნიგნში, ხოლო საოჯახო-საქორწინო ქონებრივ დავებს, როგორც ვალდებულებების მომწესრიგებელ ნორმებს მესამე ნიგნში ვპოულობთ.

დასკვნა

არასახელშეკრულებო ვალდებულებათა გამოკვლევამ აჩვენა, თუ რაოდენ მნიშვნელოვანია დადგინდეს ასეთი ვალდებულების წარმოშობისას ნების არსებობა არ არსებობის ფაქტი, უმთავრესად იმისათვის რომ სასამართლო პრაქტიკაში სწორად იქნას გამოყენებული საქართველოს სამოქალაქო კოდექსით გათვალისწინებული ნორმები ზიანის ანაზღაურების შესახებ.

არასახელშეკრულებო ვალდებულებითი ურთიერთობის შესწავლისას მნიშვნელოვანია გაირკვეს, ამ ვალდებულებებში წარმოშობისას, რომელიმე ერთი მხარის ნებას და კანონისმიერ საფუძველს შორის თანაფარდობის დადგენა, რადგან სასამართლო პრაქტიკისათვის მნიშვნელოვანია, ეს ვალდებულება იქნებოდა თუ არა, რომ არ გამოეგლინა რომელიმე მხარეს ნება, თუ მისი წარმოშობისათვის მხოლოდ კანონია საკმარისი?!

ეს საკითხი თანაბრად საინტერესოა, როგორც დელიქტური ისე კანონისმიერი ვალდებულებების შემთხვევაში, რადგან დელიქტშიც მნიშვნელოვანია ნების გამომხატველის მოტივაცია ამ ნების გამომვლენისას – აქ იგულისხმება ზიანის მიმყენებლის ბრალეულობა არაბრალეულობის საკითხი.

ქართული და ფრანგული სამოქალაქო კოდექსების მიხედვით, არასახელშეკრულებო ვალდებულებათა მომწესრიგებელი ნორმების შესწავლის საფუძველზე შეიძლება გავაკეთოთ შემდეგი დასკვნა:

1. ხელშეკრულების გარეშე, ნებათა თანხმობის გარეთ წარმოშობილი ვალდებულებები უფრო ღრმა შესწავლას საჭიროებს და მათი დაჯგუფება აუცილებელია სასამართლო პრაქტიკაში მათი სწორად გამოყენებისათვის
2. დელიქტური ვალდებულებებიდან ზიანის ანაზღაურებას, მართალია, ითვალისწინებს კანონი, მაგრამ მათი წარმოშობის საფუძველი უფრო

მეტად მაინც ზიანის მიყენებაა და არა კანონი

3. კანონისმიერი ვალდებულებების რიცხვი არ არის საქართველოს სამოქალაქო კანონმდებლობით მკაცრად განსაზღვრული და დადგენილი, გარდა ასეთ ვალდებულებათა ნაწილში კოდექსში განხილული ვალდებულებებისა არსებობს კიდევ მრავალი ვალდებულება რომლის წარმოშობის საფუძველი არის სწორედ კანონი, რომელიც იცავს დაზარალებული მხარის ინტერესებს, თუმცა მათი სასამართლო პრაქტიკაში გამოყენება არ ხდება სათანადო დონეზე, უმეტესად იმის გამო რომ სასამართლოსადმი მიმართვის უფლების შესახებ სათანადო ცოდნა არ გააჩნიათ დაზარალებულ მხარეებს
 4. ნება და კანონი სხვადასხვა დოზით არსებობს ყველა კანონისმიერ ვალდებულებაში, ამიტომ სასამართლომ აუცილებელია დაადგინოს კონკრეტულ ვალდებულებაში მათი არსებობის თანაფარდობა რათა მიღებულ იქნას სამართლიანი გადაწყვეტილება მხარეთა მიმართ.
- დაბოლოს, დელიქტური ვალდებულებების როლი და მნიშვნელობა თანამედროვე საზოგადოებაში ბევრად უფრო დიდია, რადგან მომხმარებელთა უფლებების დაცვის სამართალი უმთავრესად სწორედ ზიანის მიყენების საფუძველებს ემყარება. მოქალაქეთა სამართლებრივი ცოდნის ამაღლების შემთხვევაში აშკარად უფრო მდიდარი იქნება სასამართლო პრაქტიკა ასეთ ვალდებულებებთან მიმართებაში და შესაბამისად, მათი უფლებების დაცვაც მეტად იქნება გარანტირებული.

NON-CONTRACTUAL OBLIGATIONS

Tea Jugeli

*Judge Member of Disciplinary Committee of Judges
of Common Court of Georgia*

KEY WORDS: Tort, Statutory Obligations, Quasi-contract

RESUME

Codification of law in modern continental Europe, cornerstone of which is Roman civil law, recognize both contractual and non-contractual basis as grounds giving rise to an obligation.

The basic form of existence of obligation is a contract, though non-contractual relationship is initially considered under the notion of obligation, especially since in the Civil Code of Georgia obligation is explained as a right to demand, not as performance of obligation.

The subject of our interest is an overview of legal nature of the non-contractual obligations as well as the existing case law with regard to them, as determination of the ground rising to an obligation is important then to decide compensation for damage between the parties. In other words, in order to protect a fair interest of parties, in terms of relations of obligation risen without the contract, it is necessary to find out how these persons became the parties of this relationship without prior agreement.

The present research is aimed at displaying peculiarities and similarities with regard to the current Civil Code of Georgia based on the examination of the norms of Civil Code of France related to the non-contractual obligations, especially since Georgian legal literature about the non-contractual obligations is quite scarce. Apart from this, if we consider the importance and number of obligation risen between the parties without their prior agreement, this work will provide a good job for the law practitioners as well as persons concerned with the study of the law of obligations.

According to Civil Codes of Georgia and France, based on the examination of the norms regulating non-contractual obligations, the following conclusions can be drawn:

1. Obligations arisen without contract, out of consents of interests require more thorough study and their grouping is essential for their proper use in court practice;
2. When it comes to the torts, it is true that compensation for damage is envisaged by law, though the ground giving rise to the obligation is the fact of causing damage rather than the law itself;
3. The number of statutory obligations is not strictly determined and established under the Civil Code of Georgia. Except from the obligations discussed in this part of the Code, there are a number of obligations, the basis for origin of which is law protecting the interests of injured party, though they are not properly used in the case law, most likely because the injured parties are not sufficiently familiar with the right to file an action in court;
4. The consent and the law exist in different doses in all statutory obligation, therefore it is essential the court to determine their ratio in each obligation in order a fair decision to be delivered; and lastly, the role and importance of tort is much bigger in the modern society as the consumer protection law is mainly based on the grounds of damage.

NOTES:

1. See <http://prg.supremecourt.ge/CaseCivilResult.aspx> case №as-657-623-2015; case №as-644-610-2015; №as-854-818-2014; №as-734-702-2014; №as-668-635-2013; case №as-78-72-2015; №as-260-244-2014; case №as-860-818-2013; as-53-387-09; as-312-294-2010; as-579-545-2010 and others. (In Georgian)
2. The contract law has significant influence on public relations. Which is the precondition for private law turnover, development of economic life, broadening of private initiative. If for one second we imagine, how many and what kind of agreements are made by people every day, it is easy to understand what is the role of principle of free contracts prescribed in the civil code in our country, also free assets turnover, freedom to sell property, taking obligation and it ensuring – all these happens within the framework of contract law”, Tchanturia L. “First Civil Code of Independent Georgia of 10 years”, journal “Justice and Law”, 2/3 2007. p. 19-30. (In Georgian)
3. Zoidze B. Reception of European Private Law in Georgia, p 277. (In Georgian)
4. Civil Code of Georgia, Article 316 – by virtue of an obligation creditor may ask from the debtor to commit any act. Performance may be implied by refraining from acting as well. (In Georgian)
5. With regard to this issue please see – Zoidze B. Reception of European Private Law in Georgia, p 276. (In Georgian)
6. See Todua M., Vilems H. Liability Law, 2006. “Main difference between contractual and non-contractual obligations of course is that contractual obligations arises voluntarily, and non-contractual obligation is prescribed by law, against the will of debtor.” (In Georgian)
7. Contract Law, Tbilisi, 2014, edited G. Jugheli – “Civil Code of Georgia mentions special attentiveness in relation to the liability concept. We may imply, that this abstract notion is considered as determining of liability as of legal construction and spreads on all grounds for its (liability’s) establishment. There is no difference, whether liability is contractual or non-contractual (legal). Special attentiveness of parties is in any case its accompanying event with the content and limits,

- which derive from the essence of the obligation itself. The obligation of special attentiveness shall not be understood as separate and outstanding from other more specific norms. The obligation of special attentiveness is in force, from the start of obligation itself as well as before it and afterwards.” (In Georgian)
8. Todua M., Vilems H., 2006. Liability Law. (In Georgian)
 9. Revue historique de droit N29, 1951, „Le droit de la vente et la notion de contrat en Grèce“ - In the ethics of Aristotle the term“Sinalagma” is used, the content of which entails obligations based on the agreement (contract) as well as based on delict (non-contractual) obligations, according to French scholar. (In French)
 10. H.et.L. Mazeaud, J.Mazeaud, F. Chabas « Lecons de droit civil, Obligation » Tome II (1). Montchrestien 1998, p. 95. (In French)
 11. Robert-Joseph Pothie - French Lawyer, 1699-1722, Member of Editing Chamber of the Civil Code of France. (In French)
 12. Civil Code fo France Artcile 1370 – „Some obligations arise so that there is no agreement concluded between parties where one party obliges himself/herself, and other is addressee of the obligation. Some obligations are the result of law: some are directs result of actions of the person, who is liable. The firs ones are obligations raised without will, such as between neighbor proprietors, trustees, or obligations of other administrators that can not be refused. Obligations, which arise from the act of person, who appears to be liable according to contract of quasi contract, or other delict, or quasi delict. ” (In French)
 13. Nadareishvili G. Civil Law of Rome, p.122.(In Georgian)
 14. Marty G., Raynaud P., Droit civil “Les obligations” 2° ed., T.1, p. 18. (In French)
 15. Civil Code of France Article 1371“quasi contract is the one stipulated by the person with his/her own will, which raises the obligation before the third person or inter-obligation of both parties.” (In Georgian)
 16. Commentaries on Civil Code of Georgia. (T. Ninidze), Book IV, Title II, p. 341. (In Georgian)
 17. Anson V., 1984.“Contract Law” Moscow, p. 405. (In Russian)
 18. Vizioz H.,“La notion de quasi-contrat”, Bordeaux 1912, p. 220. (In French)
 19. Vizioz H., Ibid.
 20. Civil Code of Georgia, Articles 953-968. <https://matsne.gov.ge> (In Georgian)
 21. Baudry-Lacantinerie et Barde ”Traite theorique et pratique de droit civil, Des obligations, 3e adition, tom IV, p. 2788. Baudry-Lacantinerie et Barde ”Traite theorique et pratique de droit civil, Des obligations, 3e adition, tom. (In French)
 22. Demolombe, T. XXXI, p. 10. (In French)
 23. Mazeaud H., L., Mazeaud J., Chabas F., 1998. Lecons de droit civil, T II, Obligation, 9° ed. Montchrestien, p. 790. (In French)
 24. Agarkov M. M., Civil Law, Book II, p. 296. (In Russian)
 25. Shershenevich G.F., 2005. “Guidebook of Russian Civil Law”, Book 2, Moscow 2005, p. 227. (In Russian)
 26. Ibid, p.16.
 27. Ibid, p.15.
 28. Agarkov “Civil Law”, Book II, p. 297. (In Russian)
 29. Chikvashvili Sh., 2000. “Family Law”, Tbilisi, p. 307. (In Georgian)

30. French Civil Code regulates family relations differently from Georgian and not in some particular part, but gives specific articles of marriage and divorce, in first book, and the marriage related proprietorship issues, as well as articles of obligations in the third book. (In French)

BIBLIOGRAPHY:

1. The Civil Code Georgia. matsne.gov.ge (In Georgian)
2. Le Code Civil Français. (In Francias)
3. Vizioz H. "La notion de quasi-contrat", Bordeaux 1912. (In Francias)
4. Baudry-Lacantinerie et Barde "Traite theorique et pratique de droit civil, Des obligations, 3e adition, tom IV. (In Francias)
5. Demolombe, T. XXXI. (In Francias)
6. Mazeaud H., L., Mazeaud J., Chabas F., 1998. Lecons de droit civil, T II, Obligation, 9e ed. Montchrestien. (In French)
7. Agarkov "Civil Law", Book II. (In Russian)
8. Shershenevich G.F., 2005. „Guidebook of Russian Civil Law”, Book 2, Moscow. (In Russian)
9. Revue historique de droit N29, 1951, „Le droit de la vente et la notion de contrat en Grèce“.
10. Marty G., Raynaud P., Droit civil "Les obligations" 2e ed., T.1. (In French)
11. Anson V., 1984. "Contract Law" Moscow. (In Russian)
12. L. Chanturia, "The Firbt Civil Code of Independent Georgia is 10 Years Old", Journal "Justice and Law", 2/3, 2007. (In Georgian)
13. Zoidze B. Reception of European Private Law to Georgia. (In Georgian)
14. Todua M., Willems H., 2016. Law of Obligations. (In Georgian)
15. editor - Jugeli G., 2014 Contract Law, Tbilisi. (In Georgian)
16. Nadareishvili G., Civil Code of Rome. (In Georgian)
17. Shengelia R., 1996. Basics of Contingent Liabilities, The Collection Dedicated to the 70 th Anniversary of Sergo Jorbenadze, Tbilisi. (In Georgian)
18. Chikvashvili Sh., 2000. "Family Law", Tbilisi. (In Georgian)